

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 67 Yıl: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 67 Year: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number:
<http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3711>

YUSUF ZİYÂ YOZGADÎ'NİN SİYERE DAİR BİR ESERİ: MİR'ÂT-I MUHAMMEDİYYE VE MENÂKIB-I AHMEDİYYE

A WORK OF YUSUF ZİYÂ YOZGADÎ CONCERNING THE PROPHETIC BIOGRAPHY: MIR'ÂT-I MOHAMMEDIYYA AND MENAQIB-I AHMADIYYA

İsmail YILDIRIM*

Öz

Siyer, genel manada Hz. Peygamber'in hayatı ve şahsiyeti etrafında cereyan eden hadiseleri konu alan eserler bütünüdür. Menşei itibarıyla Arap edebiyatından teşekkül eden siyer, zamanla İran ve Türk edebiyatlarında da mühim bir yer teşkil etmiştir. Müslüman toplumlar için Hz. Peygamber, *Kur'ân-ı Kerîm*'in de etkisiyle örnek bir şahsiyet olarak ön plana çıkmıştır. Bu durum Hz. Peygamber'in hayatının gelecek nesillere aktarılması, yaşantısının kayıt altına alınması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Türklerin İslâmiyet'i kabulüyle hemen her alanda olduğu gibi edebiyat, kültür ve sanat dallarında da pek çok faaliyet kendisini göstermiştir. Türkler, yeni dinin getirmiş olduğu hükümleri, Hz. Peygamber'i tam manasıyla tanımak istemeleri, O'nun manevî şahsiyetini öğrenme gayretleri onları sözlü ve yazılı kaynaklara yöneltmiştir. Yazılı kaynakların başında gelen siyer, artık Arap edebiyatından Türk edebiyatına tercüme vasıtasıyla daha sonra telif faaliyetleriyle geniş ölçüde edebî alanda yaygınlık kazanmıştır. Nitekim Türk-İslâm edebiyatı sahasında bu mevzuda birçok önemli eser tercüme edilmiş; telif mahiyette edebî ürünler yazılagelmiştir. Bu makalede, siyerin manası, megâzî ilmiyle münasebeti, kısaca tarihî seyri ve Türk edebiyatındaki yeri mevzu bahis edilecektir. Bunun yanı sıra Yusuf Ziyâ Yozgadî'nin hayatı ve şahsiyeti; söz konusu eseri *Mir'ât-ı Muhammediyye ve Menâkib-ı Ahmedîyye* şekil ve muhteva açısından incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk-İslâm Edebiyatı, Siyer, Hz. Peygamber, Yusuf Ziyâ Yozgadî, *Mir'ât-ı Muhammediyye ve Menâkib-ı Ahmedîyye*.

Abstract

Prophetic bibliography, in general terms, is a set of books discussing the events took place around the life and personality of the Prophet Mohammed. Prophetic biography, which is originally comprised of the Arab literature, has also gained an important place in both Iranian and Turkish literatures over the time. In the Muslim societies, the Prophet Mohammed came to the fore as an exemplary figure under the influence of the Qur'an. This situation revealed the need to record the prophet's life and transfer it to the future generations. With the acceptance of Islam by the Turks, many activities emerged in the literature, culture, and art as well as in almost every field. The desire of Turks to learn the Prophet Mohammed and his spiritual personality, and their efforts to learn the provisions of the new religion led them to oral and written sources. Prophetic biography, which is one of the leading written sources, was transferred from Arabic to Turkish literature through translation, and subsequently, has now gained widespread literary popularity through the copyright procedures. Actually, numerous important works have been translated in the field of Turkish-Islamic literature in this subject, and copyrighted literary products have been written. In this article, the meaning of the Prophetic biography, its relationship with the science of meghazi its historical course, and its place in Turkish literature will be discussed. In addition, the life and personality of Yusuf Ziyâ Yozgadî will be examined through his work in question, *Mir'ât-ı Muhammediyya and Menaqib-i Ahmadiyya*, in terms of form and content.

Keywords: Turk-Islam Literature, Prophetic Biography, Prophet Mohammed, Yusuf Ziyâ Yozgadî, *Mir'ât-ı Muhammediyya and Menaqib-i Ahmadiyya*.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kayseri Üniversitesi, Develi İslâmî İlimler Fakültesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk-İslâm Edebiyatı ABD

GİRİŞ

İslâmiyet'in kabulü, Türk toplumunun edebî faaliyetlerini önemli ölçüde etkilemiş; özellikle sosyal, edebî ve kültürel alanlarda bu etki kendisini bir hayli hissettirmiştir. Anadolu'da gelişen Türk edebiyatı mahsullerine bakıldığında öncelikle Hz. Peygamber, Hulefâ-yı Râşidîn, diğer sahabe ve veliler etrafında dinî muhtevalı eserlerin kaleme alındığı görülmektedir.

Dinî eserlerin içeriğini oluşturan eserlere baktığımızda "Kur'an ve Hadis" etrafında gelişen tefsir, fıkıh, kelâm, akâid, tasavvuf, evliyâ ve enbiyâ kıssaları, tabakât ve menâkıb-nâme kitapları önemli bir yere sahiptir (Levend, 1972, 357). Bilhassa Hz. Peygamber'in hayatı çevresinde gelişen dinî eserlerin sayısı bir hayli fazladır. Hz. Peygamber'in hayatı ve şahsiyetinin bir bölümünü ele alan bu türler; bazen müstakil bir eser olarak yazılmış, bazen de divanlarda yer almıştır. Başta naatlar olmak üzere mevlid, esmâ-yı nebî, sîret, mi'râciyye, hilye, hicretü'n-nebî, mucizât, şefâat-nâme, kırk hadis, gazavât-ı Resûlallah gibi türlerde yazılan eserler, mensur olmalarının yanı sıra genellikle manzum olarak yazılmışlardır. Bunun sonucunda Hz. Peygamber'le ilgili bir edebiyatın teşekkül ettiği ifade edilebilir (Çelebioğlu, 1998, 349).

Türk edebiyatında da söz konusu türlerde eserler kaleme alınmış; Türk insanının Hz. Peygamber'e olan derin muhabbet ve samimiyeti muhtelif eserlerle dile getirilmiştir. İlerleyen bölümlerde hayatı ve şahsiyeti konu edinilecek olan Yusuf Ziyâ Yozgadî de siyer tarzında *Mir'ât-ı Muhammediyye ve Menâkıb-ı Ahmediyye* ismiyle telif bir eser kaleme almıştır.

A. Siyer ve Tarihi Gelişimi¹

Sözlüklerde "hâl, durum, davranış, yol, hareket, yürüme" gibi manalara gelen siyer (سير), sîret (سيرت) kelimesinin çoğuludur. Siyer ve tarih kaynaklarında aktarılan Hz. Peygamber'e ait bazı ifadelerde sîret kelimesinin siyer terimine temel teşkil edecek kullanımlarına rastlanır. İslâm hukukçuları, Müslüman bir toplumun gayri müslim toplum ya da bireylerle ilişkilerde izleyeceği tutum ve davranışlar, siyaset ve hukuk rejimini özellikle Hz. Peygamber'in ve onu takiben Hulefâ-yı Râşidîn'in bu konuda benimsedikleri davranışlar ve gittikleri yoldan (sîret) çıkardıkları için konuyla alakalı hükümleri de siyer terimi altında bir araya getirmişlerdir (Yaman, 2009, 316). Soy dizini, doğumu, çocukluk ve gençlik yılları, nübüvveti, Mekke ve Medine'de meydana gelen hadiseler ve gerçekleşen savaşları da içine alacak şekilde, doğumundan ölümüne kadar Hz. Peygamber'in hayatından söz eden kitaplara "Siyer-i Nebî", "es-Sîretü'n-Nebeviyye" veya kısaca "Siyer" adı verilmiştir (Hızlı, 1992, 428).

Resûl-i Ekrem'in hayatını inceleyen bilim dalını ifade etmek üzere kullanılan başka bir kelime de "savaş yeri, savaş ve savaş menkıbeleri" anlamındaki meğzâ sözcüğünün çoğulu olan megâzî kelimesidir. Megâzî, başlangıçta sadece Hz. Peygamber'in Medine dönemindeki askerî faaliyetleri, bilhassa savaş ve seferlerini ifade eden metinlere verilen bir isim iken zamanla sözcüğün manası genişlemiş ve siyer ile eş anlamlı hâle gelerek hem kendi başına hem de siyerle birlikte kullanılmıştır (Özdemir, 2007, 30). Hz. Peygamber'in hayatı ve şahsiyetine dair yazılmış müstakil eserlerin tarihçesi ele alınırken siyer ve megâzî terimlerinin, birlikte ya da ayrı ayrı, aynı anlamı ifade etmek için kullanıldığı müşâhede edilmektedir (Fayda, 1995, 357).

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber, Müslümanlar için hemen her mevzuda örnek bir model olarak takdim edilmektedir.² Bir Müslüman için Hz. Peygamber'i bilmek ve tanımak İslâm'ı ve kulluğun en güzide örneğini bilmek ve anlamak manasına geldiği için Müslümanların, peygamberlerinin hayatını anlatan siyer ve megâzî bilgilerinin tespitini zorunlu hâle getirmiştir. *Kur'ân-ı Kerîm* üzerinde yoğunlaşan âlimler *Kur'ân*'ın Hz. Peygamber'in hayatından bağımsız olarak ele alınamayacağını fark etmişlerdi. Bir âyetin nasıl şartlarda, hangi vakaya bağlı olarak nâzil olduğunun tespiti çalışmaları tefsir âlimlerini Hz. Peygamber'in hayatını her yönüyle araştırmaya sevk etmiştir. Bu durum siyer ve megâzî türünün ortaya çıkış nedenlerinden biri olmuştur (Tergip, 2010, 222).

¹ Siyer, konusu ve tarihi seyri açısından tafsilatlı bir tür olduğundan okuyucular, söz konusu edilecek olan bu tür için şu kaynaklara da müracaat edebilir: (Fayda, 2012, 23-33; Utku, 2013, 263-290; Yılmaz, 2013, 100-127; Öztürk, 2007, 213-216; Apak, 2004, 53-72; Çorak, 2010, 83-97; Öz, 2006; Açıl, 2010; Öztürk, 1997; Hizmetli, 1989, 322; Öztürk, 2015; Donuk, 2015, 103-141).

² Bkz. *Kur'ân-ı Kerîm, Ahzâb Sûresi*, 33/21, "Andolsun ki sizin ve Allah'a ve ahiret gününe ulaşmayı dileyen ve Allah'ı çokça zikredenler için Allah'ın resûlünde güzel bir örnek vardır."

Siyer ve megâzî türünün ortaya çıkışını sağlayan başka nedenlerden biri de hukukî ihtiyaçlar ve siyasî çekişmelerdir. Nitekim İslâm'ın başlıca iki kaynağı olan *Kur'ân* ve hadisin te'vilinde çoğu zaman Hz. Peygamber'in yaşantısını bilmek anahtar görevi görüyordu. Hukuk alanında karşılaşılan ve fikhî bilginin çözümüne yetmediği bazı sorunlara çözüm bulma ihtiyacı, bilginleri Hz. Peygamber'in hayatında var olan ve kendilerine emsal teşkil edebilecek olayların tespiti için siyer türüne yöneltmiştir. Nitekim vergi sistemi ve emlak hukuku en çok karşılaşılan sorunlardı ve bunlarla ilgili uygulamalar Peygamber Efendimiz döneminde mevcuttu (Tergip, 2010, 223).

Siyer ve Megâzî sahasındaki ilk telif çalışmaları, bazı sahâbîler ve onların muhaddis olan çocukları tarafından yapılmıştır. Hz. Peygamber'in gazvelerine dair sorulan sorular, Megâzî'nin tedvinini hazırlamıştır (Fayda, 1995, 360). Medine-i Münevverede başlayan Siyer ve Megâzî konulu rivayetlerin bir araya toplanması, ancak tâbiîn neslinde ilk semeresini verebilmiştir. Siyer ve Megâzî alanında eser verenler arasında Ebû Muhammed Saîd b. el-Müseyyeb el-Mahzûmî (ö. 94/713), Ubeydullah b. Ka'b b. Mâlik el-Ensârî (ö. 97/715), Amr b. Şurahbil eş-Şa'bî (ö.103/722) zikredilebilir. Hz. Osman'ın oğlu Ebân b. Osmân b. Affân (ö. 96/714 veya 105/723-24) ise Medine fukahâsından ve muhaddislerinden sayılmakta olup megâzî yazarları arasında ilk sırada yer alır (el-Shaman, 1982, 316-319).

Siyer türüne günümüzde bilinen hâlini veren müellif İbn İshak (ö. 151/768) olmuştur. İbn İshak, mezkûr şahısların rivayetlerinin yanı sıra çoğu tâbiünden olmak üzere Medinelî yüz kadar râvîden ve diğer âlimlerden hadis, siyer ve megâzî haberleri alarak daha önce toplanmamış bilgi ve belgeler elde etmiş, bunları tasnif ederek *Kitâbü'l-mübtede' ve'l-Meb'as ve'l-Megâzî (Sîretü İbn İshak)* adında ilk müstakil telif siyeri kaleme almıştır. Yazar, Mekke döneminin tarihini yazarken İslâmiyet'i kabul eden şahıslara, Kureyşlilerin Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara düşmanlıklarına, hicrete ve hicret sonrası Medine'de yapılan mukâveleye yer vermiş, Medine döneminde -başta gazve ve seriyyeler olmak üzere- Peygamber Efendimiz'in vefatına kadar olan gelişmeleri beyan etmiştir (Fayda, 2009, 322).

İlk siyer yazarlarından biri olan el-Vâkıdî (ö. 207/823) Hz. Peygamber'in sadece Medine devrindeki faaliyetlerini muhtevî ve daha çok savaşlar üzerinde duran *el-Megâzî* isimli yapıtını kaleme aldı (Özdemir, 2007, 134). Siyer ve megâzî türü ile ilgili çalışmalar sonraki dönemlerde en iyiyi, en mükemmeli yakalama gayreti ile devam etmiştir. İbn Fâris el-Lugavî'nin (ö. 395/1004-05) *Sîretü İbn Fâris'i*, İbn Seyyidî'n-nâs'ın (ö. 734/1333-34) *Uyûnu'l-eser'i*, İbn Kayyim el-Cevziyye'nin (ö. 751/1350-51) *Zâdü'l-meâd fi Heydi Hayri'l-ibâd'ı*, Kastallânî'nin (ö. 923/1517-18) *Mevâhibü'l-ledünniyye'si*, Diyârbekrî'nin (ö. 990/1582-83) *Târîhu'l-hamîs fi Ahvâli Enfesi Nefis'i*, Halebî'nin (ö. 1044/1634-35) *İnsânu'l-uyûn'u* bu minvalde vücûda getirilen en önemli eserlerdir (Özdemir, 2007, 134-135).

Siyer ve megâzî türü, Arap kültür sahasında ortaya çıkmış ve ilk eserlerini Arap dilinde vermiştir. Daha sonra bu tür, İran edebiyatında karşılık bulmaya başlamış ve Fars dili ile yazılmış siyer kitapları telif edilmeye başlanmıştır. İran edebiyatında Türk edebiyatından çok daha erken bir zamanda, 512/1118-19 yılında *Ünsü'l-İslâm* adlı anonim siyer kitabı Farsça olarak kaleme alınmıştır. Yine 620/1223-24'te İbn Hişâm'ın *es-Sîre'si* Farsçaya tercüme edilmiştir (Erşahin, 2003, 198). Emir Seyyid Asilüddin Ebilmeferî Abdullah eş-Şîrâzî'nin (ö. 883/1478-79) *Dürücü'd-dürer fi Beyâni Mîlâdi Seyyidi'l-beşer'i*, Molla Câmî'nin (ö. 898/1492-93) *Şevâhidü'n-nübüvve'si*, Molla Miskîn Muînüddin'in (ö. 954/1547-48) *Me'âricü'n-nübüvve fi Medâricü'l-fütüvve'si*, Veliyyullah Dihlevî'nin (ö. 1176/1762-63) *Sürûru'l-mahzûn'u* Fars edebiyatında kaleme alınan mühim siyerler olarak gösterilebilir.³ (Kaplan, 2006, 22).

İslâmî Türk edebiyatında önemli bir yeri olan siyerler, Peygamber Efendimiz'in doğumundan başlayarak vefatına kadar hayatını ele alan eserlerdir. İlk Türkçe siyerler Arapça ve Farsça eserlerin tercüme edilmesi, şerh edilmesi ve zeyillerin yazılmasıyla oluşturulmuş; telif eserler daha sonra meydana getirilmiştir (Püskül, 2015, 9).

B. Türk Edebiyatında Siyer

Siyer türü, Osmanlılarda Cumhuriyet öncesine kadar tarih ilminin konusu olmaktan ziyade edebiyat sahasına kaymış ve bu alanda ilerlemiştir. İlk eserlerin tercüme yoluyla da olsa

³ Arap ve Fars edebiyatlarında Siyer ve Megâzî ilmine dair kaleme alından eserler hakkında geniş bilgi için bakınız: (Fayda, 1995, 319-324; Yaman, 2009, 316-319).

Hız. Peygamber'e duyulan sevgi ve saygının tesiriyle lirik edebî unsurlar açısından zengin olarak kaleme alınması siyer türünün edebiyat sahasında gelişmesine vesile olmuştur (Uzun, 2009, 324).

Türklerin kültür hayatında önemli bir yer teşkil eden sohbet meclislerinde Hız. Peygamber'in hayatını konu edinen siyerler müzâkere edilmiştir. Padişah saraylarından köy odalarına, tekkelerden kıralara kadar yayılan bu meclislerde Resûl-i Ekrem'in şahsiyeti, mucizeleri, savaşları, Hız. Ali başta olmak üzere halifeleri ve ashabının yer aldığı olaylar anlatılmış, bunlar zamanla yazılı hâle getirilerek kitap şeklinde meclislerde okunup dinlenmiştir (Uzun, 2009, 324).

Türkler, Müslümanlık hüviyetini kazandıktan sonra diğer toplumlar gibi Resûl-i Ekrem'i tanıma ve O'nu anlama gayreti içerisinde girmişlerdir. Dolayısıyla Hız. Peygamber'in hayatı, şemâli, ahlâkî vasıfları, gazve ve seriyyeleri gibi birçok alanda eser kaleme almışlardır. Söz konusu eserler Arapça ve Farsçadan tercüme vasıtasıyla olmuş akabinde telif eserler meydana getirilmiştir. Siyer, bu eserler arasında O'nun hayatına dair yazılanlar arasında mühim bir yer teşkil etmiştir (Tergip, 2010, 225).

Erşahinden'den nakille Türkçe ilk tercüme-telif siyer XIV. yüzyılın ikinci yarısına, ilk telif siyer ise XVII. asrın ilk çeyreğine rastlar. Osmanlı devrinde ise vücûda getirilen eserlere bakıldığında XIX. yüzyılın başlarına kadar yazılan Türkçe telif siyer adedi, manzum ve mensur olmak üzere 16, XIX. yüzyıldan XX. asrın ilk çeyreğine kadar neşredilen siyer kitap sayısı 20 civarındadır (Erşahin, 2005, 336).

Türk dilinde kaleme alınan siyerleri şekil ve muhteva açısından iki grup hâlinde değerlendirebiliriz:

B.1. Şekil Bakımından Siyer Kitapları

Bu grupta ele alınan kitaplar manzûm, mensûr ve manzûm-mensûr karışık olmak üzere üç başlık altında değerlendirilebilir:

1. Manzûm Siyer Kitapları

Manzûm siyer kitapların ekseriyeti altmış üç beyit ilâ dokson dokuz beyit arasında kaleme alınmıştır. Bununla beraber bin beyte kadar varan manzûm siyerler de mevcuttur. Bu türden siyerlerin nazmen kaleme alınması, siyerin akılda kalmasını kolay hâle getirmiş; halk arasında daha hızlı yayılmıştır. Yazıcıoğlu Mehmed'in (ö. 855/1451) *Muhammediyye'si*⁴ ve Amasyalı Münîrî İbrâhîm Çelebi'nin (ö. 927/1521?) 32.475 beyitlik *Siyer-i Nebî'si*⁵ manzûm siyer kitaplarının seçkin örneklerindedir.

2. Mensûr Siyer Kitapları

Türk edebiyatında kaleme alınan siyerlerin ekseriyeti düzyazı ile vücûda getirilmiştir. Bâkî'nin (ö. 1008/1600) *Meâlimü'l-yakîn fî Sireti Seyyidi'l-mürselîn'i* ve Veysi'nin (ö. 1037/1627-28) *Dürretü't-tâc fî Sireti Sâhibi'l-mi'râc'ı* adıyla da bilinen *Siyer-i Veysi'si*⁶ bu gruba iyi birer örneklerdendir.

3. Manzûm-Mensûr Siyer Kitapları

Bazı siyer kitapları manzûm-mensûr karışık olmak üzere kaleme alınmışlardır. Fakat bu kitapların da nesir yönü ağır basmaktadır. Türk dilinde kaleme alınan ve mevcut en eski siyer kitabı olma özelliği taşıyan Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr'in (ö. ?) *Sîretü'n-Nebî'si*⁷ nazım-nesir karışık olarak kaleme alınmıştır.

B.2. Muhteva Bakımından Siyer Kitapları

Türkçe siyer kitapları muhteva açısından şu şekilde tasnif edilebilir:

1. *Mevlid-i Şerîf*:⁸ Hız. Peygamber'in doğumunu mevzu bahis eden eserlerdir. Süleyman Çelebi'nin (ö. 825/1422) *Vesiletü'n-necât'*⁹ Mevlid türünün en muteber eserlerindedir.

2. *Mi'râciyye ve Mi'râc-nâme*:¹⁰ Resûl-i Ekrem'in bir gecede Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya oradan da Sidretü'l-Müntehâ'ya olan yolculuğunu işleyen eserlerdir. Ganizâde

⁴ Bkz. (Çelebioğlu, 2018)

⁵ Bkz. (Çorak, 2010)

⁶ Bkz. (Öztürk, 1997)

⁷ Bkz. (Erkan, 1986)

⁸ Geniş bilgi için bkz. (Köksal, 2011)

⁹ Bkz. (Pekolcay 2016)

¹⁰ Geniş bilgi için bkz. (Akar, 1987)

Nâdirî'nin (ö. 1036/1627) *Şehnâme* isimli eserinin içerisinde yer alan *Mi'râciyye*¹¹ bu türün önemli eserlerindedir.

3. Na't-ı Nebevî: Hz. Peygamber'i methetmek amacıyla yazılan eserlerin genel adıdır. Genel olarak mesnevî ve kaside nazım şekliyle yazılan na'tlar Divan içerisinde bölüm olarak yer aldığı gibi müstakil şekilde de yazılır.¹²

4. Hicret-nâme: Resûl-i Ekrem'in hicrî 622 senesinde Mekke'den Medine'ye hicretini konu alan eserlerdir. *Hicretü'n-Nebî*¹³ adıyla bilinen ve Süleyman Nahîfî (ö. 1151/1738) tarafından kaleme alınan eser *Hicret-nâme* türünde bir eserdir.

5. Hilye-i Şerîf: Hz. Peygamber'in mübarek vasıflarını, yaratılışını kısmen de ahlâkî özelliklerini anlatan eserlerdir. Mehmed Hakânî'nin (ö. 1151/1738) *Hilye-i Şerîfe*'si¹⁴ bu türün meşhur eserleri arasındadır.

6. Esmâ-yı Şerîf: Habîb-i Kibriyâ Hz. Peygamber'in mübarek isimlerini bahis konusu eden eserlerdir. Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin'in (ö. 1202/1788) *Mir'âtü's-safâ*¹⁵ adlı risalesi esmâ-yı şerîfe örnek verilebilir.

7. Gazavât-ı Nebî: Allah resûlünün fetih, sefer ve savaşlarından haber veren eserlerin genel adıdır. *Gazavât-nâme*¹⁶ adıyla bilinen ve Tursun Fakih (ö. 726/1326'dan sonra) tarafından kaleme alınan eser Hz. Peygamber'in gazâlarını işler.

8. Şemâil-i Şerîf: Hilye-i Şerîfe ile hemen aynı konuları paylaşan bu tür daha çok Hz. Peygamber'in huy ve davranışlarını, söz ve sohbetlerini, ibadetlerini ve diğer hâllerini konu edinir. *Şemâil* türünün Türk edebiyatında bilinen en eski örneği Hoca Sa'deddin'e (ö. 1008/1599) atfedilen *Risâletü'ş-şemâiliyye*'dir. Muhammed Es'ad'ın (ö. 1008/1599) *Terceme-i Şemâil*'i, Hoca Sa'deddin'in eserinin tercümesidir (Püskül, 2015, 13).

9. Delâilü'n-nübüvve: Hz. Peygamber'in, peygamberliğini ispat etmek amacıyla yazılan eserlerin oluşturduğu türe verilen isimdir. Ebû Nuaym el-İsfahânî (ö. 430/1038) ve Ebû Bekir el-Beyhakî'nin (ö. 458/1066) *Delâilü'n-nübüvve* adlı eserleri bu türün meşhur eserlerindedir. (Öztürk, 2015, 20).

10. Şevâhidü'n-nübüvve: *Delâilü'n-nübüvve* gibi Resûl-i Ekrem'in peygamberlik delillerini ifade eden eserlerin genel adıdır.¹⁷

11. Me'âricü'n-nübüvve: Yine Hz. Peygamber'in hayatını ve mucizelerini anlatan eserlere verilen addır (Öztürk, 2015, 20-21).

12. A'lâmü'n-nübüvve: Hz. Peygamber'in peygamberliğini ispat için yazılan eserlerdir. Bu terimle anlatılan eserlerin diğerlerinden farkı Hz. Peygamber'in bizzat şahsında değil, tabiat olaylarında ya da kendi şahsı hâricinde başka şekillerde vücut bulan hârikulâde hâlleri anlatıyor olmasıdır. Bunlar *âyât*, *şevâhid*, *a'lâm* gibi kelimelerle ifade edilen haberlerdir (Öztürk, 2015, 23).

13. Hasâisü'n-Nebî: Allah'ın sadece Hz. Peygamber'e bahsettiği vasıfları ifade eden bu terim aynı zamanda bu hususta yazılan eserleri de kapsamaktadır (Ahatlı, 2009, 209-210).

C. Türkçe Siyer Kitapları

Türkçe siyer kitapları tercüme ve telif olmak üzere iki grupta incelenebilir:

C.1. Tercüme Siyerler

1. Sîretü'n-Nebî: Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr (ö. ?) tarafından kaleme alınan ve en eski Türkçe siyer kitabı olarak bilinen bu eser *Kitâb-ı Siyer-i Nebî* veya *Tercümetü'd-Darîr* ismiyle de bilinir. Eser, 8/14. yüzyılın ikinci yarısına ait olup, Memlûk Sultanı Mansur Ali'nin telkiniyle yazılmıştır. Kadı Darîr, söz konusu eserini Ebülhasan el-Bekrî'nin *el-Envâr ve Miftâhü's-sürûr ve'l-Efkâr fî Mevlidü'n-nebiyyi'l-muhtâr* adlı Arapça eserinden tercüme etmiştir. Yazar, yer yer İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'sine de başvurmuştur (Kaplan, 2006, 66-67).

¹¹ Bkz. (Numan Külekçi, 1985)

¹² Geniş bilgi için bkz. (Yeniterzi, 1993)

¹³ Bkz. (Çelebioğlu, 1998, 263)

¹⁴ Bkz. (Pala, 2016)

¹⁵ Bkz. (Yılmaz, 2004, 161-174)

¹⁶ Bkz. (Külekçi, 2002)

¹⁷ Geniş bilgi için bkz. (Yavuz, 1994, 115)

2. **Terceme-i Şevâhidü'n-nübüvve li-Takvîyeti Yakîni Ehli'l-fütüvve:** Lâmi'î Çelebi'nin (ö. 938/1531-32) bu eseri, Abdurrahman-ı Câmî'nin (ö. 898/1492-93) Farsça yazdığı *Şevâhidü'n-nübüvve*'sinin tercümesidir.¹⁸

3. **Meâlimü'l-yakîn fi Sîreti Seyyidi'l-mürselîn:** İmam Kastallânî'nin (ö.923/1517) *Mevâhibü'l-ledünniye* isimli eserinden uyarlanan bu eserin müellifi şair Bâkî'dir. Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın (ö. 987/1579) isteği doğrultusunda yazılan bu eser, Bâkî'nin (ö.1008/1599) siyere dair mühim eserleri arasındadır (Tergip, 2010, 227).

4. **Siyer-i Kâzerûnî Tercümesi:** Fars dilinde kaleme alınan bu eser, *Siyer-i Afif* veya *Siyer-i Kâzerûnî* adlarıyla da bilinen eserin tercümesidir. İznikli Vahyîzâde Mehmed b. Ahmed (ö. 1018/1609) tarafından 1595 senesinde tercümesi tamamlanmıştır (el-Shaman, 1982, LXVI-LXVII).

5. **Nevâhidü'l-fütüvve fi Tercemeti Şevâhidi'n-nübüvve:** Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin (ö. 1013/1604-5) bu eseri İranlı yazar Molla Câmî'nin aynı adlı eserinin tercümesidir (Donuk, 2015, 107).

6. **Terceme-i Me'âricü'n-nübüvve fi Medârici'l-fütüvve:** Molla Miskîn'in *Me'âricü'n-nübüvve fi Medârici'l-fütüvve* isimli eserinin tercümesidir. Mütercimi Altıparmak Mehmed Efendi'dir. (ö. 1033/1623-24) Halk arasında rağbet gören bu eser, *Altıparmak Târîhi* olarak da bilinir (el-Shaman, 1982, LXVIII-LXIX).

7. **Ravzatü'l-Ahbâb fi Sîreti'n-Nebî ve'l-Ashâb Tercümesi:** Atâullâh b. Fazlullâh Hüseyinî eş-Şîrâzî'nin (ö. 926/1520) *Ravzatü'l-Ahbâb*¹⁹ adlı Farsça eserinden tercümedir. Mütercimi Mağnisavî Benlizâde'dir. (ö.1138/1725) (Tergip, 2010, 228).

8. **Siyer-i Halebî Tercümesi:** XIX. asır Osmanlı müelliflerinden Ayntablî Mütercim Âsım Efendi tarafından İbrâhîm b. Mustafa el-Halebî el-Mudarî'nin *Nazmu's-sîreti'n-nebeviyye* adlı eserinden tercüme edilmiştir (el-Shaman, 1982, XCII-XCIV).

9. **Tercümetü'l-müntahâb min Siyeri'r-Resûl:** Ebülhasan el-Bekrî'nin siyerinden İbrâhîm Ganîm Efendi (ö. 1230/1815 yılından sonra) tarafından yapılan tercümedir.

10. **el-Vefâ-yı İbnü'l-Cevzî Tercümesi:** Ebülferec İbnü'l-Cevzî'nin (ö. 579/1200) *el-Vefâ fi Fezâilü'l-Mustafâ* adlı eserinin, Ahmed Neylî Mirzazâde (ö. 1161/1748) tarafından yapılan Türkçe tercümesidir (Erşahin, 2005, 347).

11. **İşrâku't-tevârih Tercümesi:** Gelibolulu Mustafa Âlî tarafından kaleme alınan *İşrâku't-tevârih Zübdetü't-tevârih* adlı eser, Kadı Adudüddîn b. Abdurrahmân el-Îcî'nin (ö. 756/1355) *İşrâku't-tevârih* isimli eserinin tercümesidir (Erşahin, 2005, s. 347).

12. **Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî:** Celâlzâde Mustafa Çelebi tarafından telif edilen eser, Molla Miskîn ismiyle meşhur Muîn el-Miskîn'in Farsça siyerinin 959/1552 senesinde yapılan çevirisidir (Uzun, 2009, 325)

13. **Şerh-i Kasîde-i Halebî Tercümesi:** Mehmed Efendi (ö. 1216/1801 yılından sonra) tarafından tercüme edilen bu eser, İbrâhîm b. Mustafa el-Halebî'nin *Nazmu's-sîreti'n-nebeviyye* isimli eserinin ikinci Türkçe çevirisidir. Eser 1801 yılında tamamlanmıştır (el-Shaman, 1982, XCIV).

C.2. Telif Siyerler

1. **Dürretü't-tâc fi Sîreti sâhibi'l-mi'râc:** *Siyer-i Veysî* adıyla da bilinen bu eser, halk arasında Alaşehirli Kadı Veysî olarak tanınan Üveys b. Mehmed (ö. 1037/1628) tarafından telif edilmiştir. Sanatkârâne bir üslûpla yazılan eserin rivâyetleri güvenilir kaynaklara dayanır. Yazarın ölümü nedeniyle yarım kalan esere birçok zeyil yazılmıştır. Nev'îzâde Atâyî, Nâbî, Nazmîzâde Murtazâ ve Tıflî Ahmed Çelebi zeyil yazan meşhurlardandır. Veysî, eserini Mekki ve Medeni olmak üzere iki kısma ayırmış; Bedir savaşına kadar meydana gelen olayları işlemiştir. Pek çok yazma nüshası bulunan eser, hicrî 1245 yılında Bulak'ta 2 cilt hâlinde neşredilmiş; 1286'da ise 350 sayfa hâlinde İstanbul'da basılmıştır (Uzun, 2009, 325).

2. **Zeyl-i Siyer-i Veysî:** Nev'îzâde Atâyî (ö. 1045/1635) tarafından kaleme alınan eser, Veysî'nin siyerine yazılan ilk zeyildir. 1037/1627-28 senesinde telif edilen *Siyer-i Veysî*'den altı sene sonra, 1043/1633-34 senesinde yazımına başlanmıştır. Oldukça sanatkârâne bir üslûbun hâkim olduğu eser, yazarın vefatı nedeniyle yarım kalmıştır. Eser Suat Donuk tarafından neşredilmiştir (Donuk, 2015, 103-141).

¹⁸ Bkz. (Öztürk, 2015)

¹⁹ Bkz. (Atâullâh b. Fazlullâh Hüseyinî eş-Şîrâzî, 2003)

3. **Zeyl-i Siyer-i Veysî:** Veysî'nin meşhur siyerine zeyil olan bu eserin müellifi Yusuf Nâbî Efendi'dir. (ö. 1124/1712-13) Nâbî, eserinin hazırlık aşamasında birçok meşhur siyer yazarı ve eserlerinden istifade etmiştir. Eser, 1245 senesinde Bulak'ta basılmıştır (Donuk, 2015, 108).

4. **Zeyl-i Siyer-i Veysî:** Yine Nâbî tarafından kaleme alınan bu eser, *Siyer-i Veysî*'ye yazılan ikinci zeyildir. Yazar, ilk zeylinin kaldığı yerden devam ederek Veysî'nin siyerini hicrî 8. senenin ortalarına kadar getirmiştir (Donuk, 2015, 111).

5. **Zeyl-i Siyer-i Nâbî:** Nâbî'nin zeylini tezyil eden Nazmîzâde Hüseyin Murtaşâ (ö. 1136/1723-24?) Nâbî'nin kaldığı yer olan hicrî 8. seneyi ikmâl eder ve 11. yıla kadar yaşanan olayları anlatır (Donuk, 2015, 114).

6. **Zeyl-i Siyer-i Veysî:** Tiflî Ahmed Çelebi (ö. 1223/1808-9?) tarafından telif edilmiştir. Yazar, Nâbî ile Nazmîzâde Hüseyin'in siyerlerinde Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili bazı yönlerin eksik kaldığını iddia etmiş, akabinde söz konusu zeylini yazmıştır (Donuk, 2015, 117).

7. **Zeyl-i Siyer-i Veysî:** Nâbî'nin ilk zeyline yazılmış zeyil olan bu eser Koçhisârîzâde Süleyman Tâlib (ö. 1208/1793-94'ten sonra) tarafından 1206/1791-92 senesinde tamamlanmıştır (Donuk, 2015, 117).

8. **Siyer-i Nebî:** Türkçe yazılmış siyerlerin mevcut en hacimli olan eserin müellifi Amasyalı Münîrî İbrâhîm Çelebi'dir. (ö. 927/1520) Kadı Darîr'in *Siyer-i Nebî*'sinin manzûm hâli olarak kabul edilmektedir (el-Shaman, 1982, LVI-LIX). Eser, 7 ciltten müteşekkil olup tahminî 33.000 beyti hâvidir.

9. **Siyer-i Nebî:** Manzûm olarak kaleme alınan eserin yazarı Abdülbâkî Ârif Efendi'dir. (ö.1125/1713) Arapça ve Farsça kaynaklardan yararlanılarak vücûda getirilen eser tamamlanamamıştır. Damat İbrahim Paşa'nın isteği üzerine Fâiz Efendi tarafından ikmâl edilmiştir. Eser, devrin bestekârlarından Yusuf Efendi tarafından bestelenmiştir (Erşahin, 2005, 350).

10. **Manzûm Siyer-i Nebî:** Molla Velî'nin eseri XV. asra ait olup yaklaşık 10.000 beyittir (Uzun, 2009, 325).

11. **Siyerü'n-Nebî:** Tahminen XVI. yüzyıla ait yaklaşık 3000 beyitlik bu eserin Mehmed adlı yazarı hakkında herhangi bir malumat yoktur (Uzun, 2009, 325).

12. **Manzûme-i Siyer-i Nebî ve Fezâil-i Evlâd-ı Resûl:** Bağdadlı Abdülfettâh Şefkat Efendi (ö.1242/1826) tarafından telif edilen eser, III. Selim döneminde tamamlanmıştır (Erşahin, 2005, 351).

13. **Manzûm Siyer-i Nebî:** İbrâhîm Hanîf Efendi'nin (ö. 1217/1802) eseri, Veysî'nin siyeriyle benzerlik göstermekte olup, Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden de beyitler bulunmaktadır (el-Shaman, 1982, LXXIX).

14. **Ziyâü'l-cinân ve Şifâü'l-cenân:** Eser, İbrâhîm b. Ahmed Takadî (ö. 1255/1839) tarafından kaleme alınmıştır (el-Shaman, 1982, XCVIII).

15. **Mevhibe-i seniyye mine's-sîretî'z-zekiyye:** Muhtasar bir siyer hüviyetini taşıyan bu eser, Kastallânî'nin *Mevâhib*'inin kısmen tercümesidir. Müellifi Ahmed b. İbrâhîm-i Tophânevî'dir.²⁰

16. **Siyer-i Nebî:** Vak'anüvis ve aynı zamanda kâtiplik görevi bulunan Seyyid Mehmed Hakîm (ö. 1184/1770) tarafından yazılmıştır (Üçok, 2000, 327).

17. **Ahsenü'l-ahbâr:** Ahmed Vehbî bu eserini II. Mahmud devrinde 1235/1820 yılında telif etmiştir (Bursalı Mehmed Tâhir, 1975, 9).

18. **Siyer ve Ensâb-ı Nebî ve Menâkıb-ı Ashâb:** Mehmed Saîd b. Pîr Osman (ö. 1234/1818) tarafından yazılmıştır (el-Shaman, 1982, XCVI).

19. **Levâmi'ü'n-nûr:** Mehmed Tefvik Paşa'ya ait olup, İstanbul'da basılmıştır (Tergip, 2010, 229).

20. **Mir'ât-ı Muhammediyye ve Menâkıb-ı Ahmediyye:** Yûsuf Ziyâ Yozgadî (ö. 1918) eserini 1313 yılında telif etmiştir. İlerleyen bölümlerde yazar ve eserle alakalı tafsilatlı bilgi verilecektir.

21. **Mahmûdî's-siyer:** Rivâyet ve kaynakları güvenilir addedilen eserin sahibi Eyüb Sabri Paşa'dır (ö. 1308/1890).

²⁰ Bkz. (Püskül, 2015)

22. *Akvâmu's-siyer*: 1327'de İstanbul'da basılan eserin müellifi Düzceli Yusuf Suad Efendi'dir (Tergip, 2010, 229).

23. *Hayât-ı Hazret-i Muhammed*: Eserin müellifi Lütfullah Ahmed'dir (Püskül, 2015, 23).

24. *Siyer-i celîle-i nebeviyye ve şemâil-i şerîfe-i Mustafaviyye*: Hüseyin b. Tevfik tarafından yazılmıştır (Püskül, 2015, 23).

25. *Ecmeli's-siyer li ekmeli'l-beşer*: Aksekili Mustafa Hakkı tarafından kaleme alınmıştır (Püskül, 2015, 23).

1. YUSUF ZİYÂ YOZGADÎ

1.1. Doğum Yeri, Yılı ve Memuriyet Hayatı

Yusuf Ziyâ Bey, hicrî 1270'te (1853-54) yılında Yozgat'ta dünyaya gelmiştir. Babası Denizli, Kırşehir, Tekirdağ ve Gümölcine mutasarrıflığı yapmış olan Hasan Hayri Paşa'dır (Ekinci, 2016, 496). *Bârîka-i te'essür* adlı eserinden annesinin istabl-ı âmire pâyelilerinden Hasan Ziyâeddin Bey'in kızı olduğu anlaşılmaktadır.²¹ İlk eğitimini sıbyan okulunda aldı. Daha sonra rüşdiyeyi tamamlayıp şehâdetnâmesini aldı. Özel hocalardan Arapça ve Farsça dersleri aldı (Celepoğlu, 2013, 2549). Bu dillerde bir eser meydana getirecek kadar bilgisini ilerletti. Ayrıca sülüs ve nesih hatlardan da icazet aldı (Ekinci, 2016, 496).

Henüz 17 yaşında Yozgat yazı işleri kaleminde göreve başladı. Babasının Kırşehir'e mutasarrıf olarak tayin edilmesiyle buradan ayrılmak zorunda kaldı. Kırşehir'de yazı işleri dairesinde bir ay kadar çalıştıktan sonra Yozgat'a döndü ve temyiz meclisine atandı. Burada 1872'de hukuk başkâtip yardımcılığına, 1847'te Yozgat livâ meclisi kâtipliğine, 1883'te ise Yozgat bidayet mahkemesi ceza dairesi başkanlığına tayin oldu. Yusuf Ziyâ Bey, Yozgat'ın köklü bir ailesine mensup idi. Bu durum görevine engel olur düşüncesiyle 25 Ağustos 1886'da görevinden azledildi.²² Yozgat dışındaki ilk görev yeri olan Kırşehir'e 1887 senesinde bidayet mahkemesi ceza dairesine atandı. Sırasıyla 1888'de Niğde, 1889'da Kırşehir ve 1891'de Lüleburgaz müdde-i umûm muavinliklerine tayin oldu. Hizmetlerinden mütevellid taltif edilerek 27 Şubat 1892'de Çankırı'ya bidayet mahkemesi ceza dairesi başkanlığına getirildi. 1896'da Kastamonu vilayeti merkez bidayet mahkemesi müdde-i umûm yardımcılığına tayin olmuş ve bir süre de burada vazife almıştır (Ekinci, 2016, 497).

1897'de önce Musul, daha sonra Adana ve 1900 yılında Edirne bidayet mahkemesi ceza başkanlığı görevine atandı. 1904'te Trablusgarp'ta istinaf mahkemesi müdde-i umûmîliğine tayin edildi. Bu vazifesinden, âmiri aleyhinde kötü söz söyleme suçundan 1906'da azledildi. Yaklaşık 4 yıl işinden ayrı kalan Yusuf Ziyâ Bey, 24 Eylül 1910'da Üsküdar bidayet mahkemesi azalığına tayin edildi.²³

1.2. Ölümü

Memuriyet günlerinin birinde felç geçirdikten beş altı gün sonra Nisan 1918'de (Recep 1336) vefât etti. Naaşı Merkez Efendi Kabristanı'na defnedildi (Celepoğlu, 2013, 2549).

1.3. Edebî Şahsiyeti

Dindar, gayretli ve eser yazmaya istekli bir zattı. Hizmetlerinden ötürü rütbe-i sâniye, dördüncü rütbeden Mecîdî nişanı, Osmanlı nişanı ve Hamidiye-Hicaz Demiryolu madalyaları ile ödüllendirilmiştir.²⁴ Manzûmelerinde "Ziyâ"²⁵ mahlasını kullanan şair, tarih düşürme sanatı ve aruz vezninin tatbikinde oldukça başarılıydı. Az da olsa hece ölçüsü ile yazılmış şiirleri vardır. Yusuf Ziyâ Bey, yaşadığı dönem itibarıyla meydana gelen değişikliklerin tesiri altına girmemiş, seleflerinin açtığı yoldan gitmeyi tercih etmiştir. Gazel, kaside, kıt'a, mesnevî, musammat, şarkı vb. nazım şekillerinde tevhid, münâcât, na't, medhiye, fahriye, mersiye, tarih, ramazaniyye gibi nazım türlerinde şiirler kaleme almıştır.

Yazar, gelenekten farklı olarak yazdığı şiirlerin altına hangi tarihlerde yazıldığına dair kayıtlar düşmüştür. Bunun yanı sıra düşürdüğü tarihlerin hangi sebeple yazıldıklarını

²¹ Yunus Özger. Yozgadî. TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/yozgadi-yusuf-ziya> erişim tarihi: (28.11.2019).

²² Özger, agmd.

²³ Özger, agmd.

²⁴ Özger, agmd.

²⁵ Yusuf Ziyâ Bey, neşredeceğimiz *Mir'ât-ı Muhammediyye ve Menâkıb-ı Ahmedîyye* adlı eserinin "Mukaddime" kısmında mahlasını manzûme içerisinde vermektedir.

manzûmesinin başında izah etmiştir. Yazar, Klâsik Türk edebiyatı konularının yanı sıra “şehrengîz” türüne yakın “temâşâ” başlıklı şiirler meydana getirmiştir. Memuriyeti münasebetiyle bulunduğu şehirlerin doğal ve tarihî güzelliklerini anlattığı bu şiirler, konu edinilen şehirlerin o dönem sahip olduğu değerleri anlatması açısından kıymetlidir. Az da olsa hakîmâne söyleyişler ve nasihatlar ihtiva eden manzûmeler kaleme almıştır (Ekinci, 2016, 497).

1.4. Eserleri

Daha küçük yaşlarda memuriyete başlayan Yusuf Ziyâ Bey, 65 yıllık ömrüne dil, edebiyat, siyaset, hâtırat ve siyer alanlarında manzum ve mensur olmak üzere birçok eser sığdırmıştır. Yapılan araştırmalar neticesinde müellifin 25 eseri tespit edilmiştir. Ancak şair bunlardan sadece 13 tanesini bastırabilmiş, diğerleri yazma hâlinde kalmıştır. Özellikle şairin yazdığı eserlerin bir kısmı dönemin Maârif Nezâretî'nce sakıncalı bulunmuş, izin verildiği hâlde bazı eserleri için toplatılma kararı alınmıştır. Bazı eserlerinin isimlerine müdahalelerde bulunulmuştur. Yusuf Ziyâ Bey, hemen her eserinin sonunda eserlerinin tafsilatlı listesini vermiş, nazım yahut nesir şeklinde olduğunu belirterek basılıp basılmadığına işaret etmiştir. Şairin basılan eserleri şunlardır:

1. *Mir'ât-ı Muhammediyye ve Menâkıb-ı Ahmediyye*: Manzum-mensur karışık hâlde kaleme alınan eserle ilgili aşağıda ayrıntılı bilgi verilecektir.

2. *Ferhengli Müntehabât-ı Şehnâme-i Firdevsî*: Farsça manzum olarak telif edilen eserde Firdevsî'nin hayat hikâyesi ve eseri *Şehnâme*'den seçilmiş beyitler mevcuttur. Eser, İstanbul'da 1306 yılında basılmıştır.

3. *Türkî, Arabî, Fârisî Medâr-ı Mükâleme*: Yine İstanbul'da 1306 senesinde basılan eserde, öğrencilerin Arapça ve Farsça öğreniminde tercüme ve terkiplere alıştırılması maksadı güdülmüştür.

4. *Birinci Mecmûa-i Eş'ârım Yâhûd Nevbahârım*: Manzum olarak telif edilen eser üzerine yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.²⁶

5. *Temâşâ-yı Âlem*: Manzum-mensur karışık meydana getirilen eserde gezegenlerin özellikleri, dünyaya uzaklıkları, ay ve güneş tutulması gibi coğrafi ve kozmografik bilgiler yer alır. Eser, 1316'da İstanbul'da basılmıştır.

6. *Tabşıra Yâhûd Adana Temâşâsı*: 23 sayfadan ibaret eser mensur hâdedir. Yusuf Ziyâ Bey eserinde Adana bidayet mahkemesi başkanı iken Adana'nın tarihçesi ve sosyoekonomik özelliklerini anlatmıştır. Eser, Adana'da 1314 yılında tab' edilmiştir.

7. *Kastamonu, Küre, İnebolu Temâşâsı*: Söz konusu edilen bölgelerin coğrafi vasıflarından bahseden eser manzumdur. Eser, yeni harflerle neşredilmiştir.²⁷

8. *Temâşâ-yı Celâl-i Hudâ*: Yazarın iki buçuk yaşında kaybettiği oğlunun hikâyesiyle birlikte Yozgat ve Kırşehir yörelerine yaptığı gezilerdeki izlenimlerini muhtevî eseridir. Manzum-mensur bir hüviyet taşıyan eser Kastamonu'da 1314 yılında basılmış; yeni harflere aktarılmıştır.²⁸

9. *Evsâf-ı Seniyye-i Hamîdiyye'den Bir Şemme*: Manzum-mensur hâlde telif edilen eser, yazarın Ankara'da 1888 yılında vukû bulan kıtlık komisyonundaki konuşmalarını ihtiva eder. Ayrıca Yusuf Ziyâ Bey, bu komisyonda aldığı görevden dolayı duyduğu memnuniyete minnettar olmuş, devrin padişahından gördüğü iltifata da teşekkür etmiştir.

10. *Meb'ûsâna Rehber Yâhûd Hürriyetin Nutk ve Telkînâtı*: İstanbul'da 1326 yılında basılan eserde yazar, Osmanlı'nın siyâsî, idârî, hukûkî konularıyla ilgili malumat vermiştir.

11. *Barîka-i Te'essür*: Yazarın, babası Hasan Hayri Paşa'nın hayat hikâyesini ve onun ölümü üzerine kaleme aldığı şiirleri ihtiva eden manzum-mensur bir risâledir.

12. *Vâveylâ-yı Peder Yâhûd Eolâd Acısı*: Yazar, eserini Üsküdar'da bidayet mahkemesi azası iken yazmıştır. Kendisi daha hayatta iken kaybettiği iki evlâdının yanı sıra üçüncü oğlu olan Yusuf Celâleddin'in de ölümü üzerine kaleme aldığı manzum-mensur bir eserdir. Müellif, eserin sonunda basılmamış eserlerinin listesini de verir. Eser, bildiri olarak sunulmuştur.²⁹

²⁶ Bkz. (Çelik, 2012)

²⁷ Bkz. (Tavşancıoğlu, 2011)

²⁸ Bkz. (Özger, 2011, 115-150)

²⁹ Bkz. (Ekinci, 2016)

13. **Zemzeme-i Zafer:** 1897 Osmanlı-Yunan savaşını konu edinen ve bu savaşla alakalı tarihlerin yer aldığı on sekiz sayfadan müteşekkil bir şiir kitabıdır. Eser, 1318'de Sakız'da basılmıştır.³⁰

2. MİR'ÂT-I MUHAMMEDİYYE VE MENÂKIB-I AHMEDİYYE

2.1. Eserin Şekli Hususiyetleri

2.1.1. Adı ve Te'lif Tarihi

Mir'ât-ı Muhammediyye ve Menâkıb-ı Ahmediyye manzum-mensur karışık bir eser olup adı Hz. Peygamber'in -tasavvufî manada- bütün varlıkları yansıttığı ayna ve Ahmed'in -Hz. Peygamber- menkıbeleri olarak yorumlanabilir. Klâsik kültür ve geleneğimizde şair ve müelliflerin eserleri kimi zaman tam adı ile zikredilmemiş, eseri ifade eden kısa ve belirgin ibareler tercih edilmiştir. Örneğin, Bursalı İsmâil Belîğ'in (ö. 1142/1729) Bursa'da medfûn mühim şahsiyetleri ihtiva ettiği eseri *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân'ı*, Bursalı İsmâil Belîğ'in *Vefeyât'ı* şeklinde bilinir hâle gelmiştir. Yine XVII. yüzyılın âlim ve bilginlerinden Kâtib Çelebi'nin (ö. 1067/1657) *Keşfü'z-zünûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn'u* zamanla *Keşfü'z-zünûn* şeklinde telaffuz edilmiş ve bu hâliyle edebiyat tarihinde temayüz etmiştir. Yusuf Ziyâ Bey de eserinin mukaddime bölümünde söz konusu siyeri *Mir'ât-ı Muhammediyye ve Menâkıb-ı Ahmediyye* için "*Mir'ât*" ifadesini kullanmıştır:

Yaparak şu eser-i mergûbu
Söyledim mâ-vaka'-i mahbûbu

Eyledim tesmiye nâmın *Mir'ât*
Nâzırını göre tâ resm-i necât³¹

1313 (1895-96) yılında matbû hâlde neşredilen eser, 152 sayfadan ibarettir.³² Kitabın kapak sayfasında yer alan "*Sâhib-i eser: Tekfurdağı mutasarrıfı Hasan Hayrî Paşazâde ve Kangırı sancağı Bidâyet Mahkemesi Cezâ Dâiresi Reîsi Yûsuf Ziyâ*"³³ ifadesinden anlaşılacağı üzere yazar, eserini 1892 yılında Çankırı'ya görevlendirildiği sırada Bidâyet Mahkemesi'nde çalışırken kaleme almıştır. Bunun yanı sıra eserin telif sürecinde babası Hayrî Paşazâde'nin katkısı olduğu da açıkça görülmektedir.

2.1.2. Sebeb-i Te'lifi

Türklerin İslâmiyet'le tanışmasından sonra hem İslâmî dönem Türk edebiyatına hem de Tanzimat sonrasına mensup pek çok şair ve müellif Hz. Peygamber'in hayatı ve şahsiyeti etrafında birçok eser kaleme almışlardır. Bunun başlıca sebebi Hz. Peygamber'in, yüce dinin getirdiği emir ve yasakları topluma tatbik etmesi, toplumsal barış ve huzuru sağlamasından kaynaklanmaktadır. Yusuf Ziyâ Bey de mensubu olduğu dinin ve onun son temsilcisi olan Hz. Peygamber'in yaşantısından hareketle söz konusu eserini telif etmiştir. Yazar, Hz. Peygamber'in vasıflarını dile getirmek istemekte bu vesileyle üslûbunun da güzelleşeceğini ifade etmektedir. Bu hususta Allah'tan inayet bekleyen müellif, Hz. Peygamber'in aşkı ile yapılacak işin her zaman nağmeler dökeceğini beyan eder. O, öyle bir Zât'tır ki melek sûretine sahiptir. Dünya onun yüzü suyu hürmetine yaratılmıştır. Kaleme alacağı eserin, okuyucular tarafından itibar görmesini, İslâm âlemine hatıra bir eser olarak kalacağını ümit etmektedir:

Edelim tarziesin zîb-i zebân
Tâ müyesser ola bu lâle lisân

Ger verir ise lisânı Mevlâ
Tûtî-i ebkem olur hoş gûyâ

³⁰ Yusuf Ziyâ Yozgadî'nin şahsiyeti ve diğer eserleri için şu kaynaklara da bakılabilir: (Abdulkadiroğlu - Özkan, 1994, 86-88; Komisyon, 1998, s. 669-670; Abdulkadiroğlu - Özkan, 2000, 74-76; Özger, 2010, 253-256; Tavşancıoğlu, 2011, 146-153; Kurnaz - Tatci, 2001, 573).

³¹ Yusuf Ziyâ Yozgadî, 1895-96, 2.

³² Eser, İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) Kütüphanesi'nde, Osmanlıca Risaleler Veri Tabanında matbû hâlde mevcuttur. Yusuf Ziyâ Yozgadî. *Mir'ât-ı Muhammediyye ve Menâkıb-ı Ahmediyye*. İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), erişim tarihi: 11.11.2019, <http://ktp.isam.org.tr/risaleosm/liste.php?skip=738&max=10>.

³³ Yusuf Ziyâ Yozgadî, 1895-96, 1.

'Aşk ile o Habîb'in hâmem
Nağme-sâz olmağa başlar her dem

Öyle mahbûb-ı ferîşte-sîmâ
Halk olundu şerefi ile semâ

...

Ba'dezâ başlayalım maksûda
Yine 'arz eyle senâ Ma'bûd'a

Dile değme yazayım bir nâme
Yâdigârım ola her İslâm'a³⁴

Bunun yanı sıra yazar, devrin hükümdarı Sultan II. Abdülhamid Han'a (1876-1909) da derin bir muhabbet ve saygı beslemektedir. Yazarın kendi ifadesiyle eserine başlamasındaki sebep, Sultan II. Abdülhamid Han'a duyduğu sevgidir. Padişah, yazarın nazarında Hz. Ömer gibi adaletli, O'nun fitratına sahip birisidir. O, Hz. Peygamber'in dininin koruyucusu, gazetleyicisidir.

Böyle bir emre kıyâmıma sebep
Meyl-i şâhenşeh-i 'âlemdir hep

Öyle şâhenşeh-i Fârûk-fitrat
Görmedi mislini hiçbir millet

Ne şehenşeh o diyânet-pîrâ
Hâmî-i dîn-i Nebî'dir hakkâ

Nâm-ı nâmîsi Hamîd Hân oldu
Cism-i pâkiyle cihân cân oldu³⁵

2.1.3. Bölümleri

Mir'ât-ı Muhammediyye ve Menâkıb-ı Ahmediyye, bir mukaddime ve Hz. Peygamber'in hayatının kronolojik olarak aktarıldığı bölüm olmak üzere iki kısımdan müteşekkildir.

Mukaddime kısmı, 25 beyitlik bir manzûmeden ibarettir. Mesnevî nazım şekliyle kaleme alınan bu manzûmede aruzun *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbı kullanılmıştır. Müellif, klâsik şiirde de olduğu üzere mukaddime bölümüne besmele, hamdele ve salvele duasını nazmen kaleme alarak başlamıştır:

Evvelâ besmeleyi yâd edelim
Hamd-ı bî-haddi de îrâd edelim

Edelim salvele-i lâ-tuhsâ
Ravza-i pâk-i Resûl'e ihdâ

Âl ü ashâb-ı Habîbullâh'ın
Dahi etbâ' ledün-i âgâhın³⁶

Yazar, mukaddime bölümünün sonunda devrin hükümdarı II. Abdülhamid'e ta'zim ve tekrimlerde bulunur. Sultan, devrinde ilmî gelişmeleri desteklemiş; büyük bir gayretle de bu mücadelesini sürdürmüştür. Yusuf Ziyâ Bey, sultanın bu durumunu "ümmetin gurur duyduğu kişi" olarak tasvir etmiştir. Ayın ve güneşin ışığı sönene kadar padişahın tahtında oturmasını ümit eden yazar, Allah'tan Sultan II. Abdülhamid'e olan yardımını esirgememesini, padişahın bütün dert ve kederlerden emîn olmasını temennî eder.

³⁴ Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 2.

³⁵ Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 2.

³⁶ Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 2.

Bâ-husûs emr-i ma'ârifde himem
Sarf eder cedd ile ol fahr-i ümem

Ola tahtında devâm üzre o şâh
Dâ'ir oldukça Ziyâ mihr ile mâh

'Avn-i Mevlâ ede her gamdan emîn
Kalbi mesrûr ola dâ'im âmîn³⁷

Yazar, ikinci kısımda ise Hz. Peygamber'in doğumu, nesebi, nübüvveti, gazâları, hasletleri, şahsî eşyaları, ölümü vs. konuları ele almıştır. Kronolojik bir metod yönteminin uygulandığı bu kısımda müellif, hemen her konuyu tafsilatlı bir şekilde okuyucuya aktarmaya çalışmıştır.

2.1.4. Dili ve Üslûbu

Yusuf Ziyâ Bey'in ömür sürdüğü yüzyıl, ilmî ve edebî gelişmelere açık, ülkenin hemen her alanda değişim yaşadığı ve yeni bir atılımın ortaya çıktığı bir dönemi kapsar. Burada, Tanzimat Dönemi'nin edebî eserlerine de az çok yansımış olan bir unsura dikkat edilmesi gerekir. Bu, XVIII. asır ortalarından başlayan ve XIX. yüzyılda genişleyerek devam eden, Osmanlı'nın bilgi ve tekniğe açılma hadisesidir. Bu bağlamda Tanzimat yıllarından başlayarak önce yüzeysel, daha sonra biraz derinlere nüfûz edecek bir seri yenileşme ve değişim hareketi, XIX. yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren Osmanlı'nın çehresini yavaş yavaş da olsa değiştirmeye başlamıştır (Okay, 2006, 55-56).

Bu değişimin edebî eserlere yansımaları da yadsınmaz bir gerçektir. Nitekim Yusuf Ziyâ Bey de eserini sade bir üslûpla kaleme almış; geniş halk tabakasına ulaşmaya çalışmıştır. Örneğin Hz. Peygamber'in mucizelerinin anlatıldığı kısımda yer alan "ağacın ikiye ayrılma" hadisesi son derece yalın bir üslûpla kaleme alınmıştır:

"Ağacın İki Şakk Olması

*Mervîdir ki, Tâ'if Gazâsı'nda bir karanlık gecede Cenâb-ı Peygamber sallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem Efendimiz devesine süvâr olup gitmekde iken uyku galebesiyle deve bir sidre ağacına uğramasıyla mezkûr ağaç derhâl iki bölünüp müşârün ileyh hazretleri anın arasından selâmetle geçip gitmişler ve o ağaç bunun üzerine iki bölük olduğu hâlde kalıp beyne'n-nâs "Sidretü'n-Nebî" denmiştir."*³⁸

Fakat eserde yer yer orta nesre varan üslûp biçimi de karşımıza çıkmaktadır. Üslûb-ı mutavassıt da denilen bu nesirde Arapça-Farsça kelime ve terkipler Türkçe kelimelere oranla daha yoğun kullanılır. Yer yer secilerle süslenen metin, öğreticiliğinin yanı sıra sanat endişesi de güder (Okuyucu-Kartal-Köksal, 2012, 17). Kureyş kavmi ile Hz. Peygamber arasında yaşanan bir tartışmayı konu alan yazar, bu hususla ilgili aşağıdaki ifadeleri kullanmaktadır:

*"... Kureyş'in bu bâbda olan mübâheseleri esnâsında emr-i Peygamberî ile bu vukû'âtı Ebû Tâlib 'inde-i merkûmeye haber verip eğer bunda Muhammed 'aleyhissalâtü vesselâm sâdik çıkmayacak olursa kendi tasahhubdan sarf-ı nazarla müşârün ileyhi teslim edeceğini kaviyyen va'd eylemesiyle te'mîn-i hâl ve def-i eşkâl için derhâl celble mezkûr 'ahdnâmeyi mu'âyene etdiklerinde filhakika, Hazret-i Muhammed sallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem Efendimiz'in buyurdukları gibi çıkıp kefare-i Kureyş'in cümlesi mahcûb u mebhût olmuşlar ise de güneşin ziyâsını inkâr etmek derecesinde derkâr olan 'inâd u istikbârı sâ'ikasıyla Ebu Cehil ile 'avâne-i cümlesi mezkûr 'ahdde sebât olunması için isrâr etdiklerinden Ebû Tâlib bırakıp gitmiş idi."*³⁹

Eserde dikkat çeken bir diğer husus, Hz. Peygamber'in ismi zikredilirken ona atfedilen süslü ve secili sıfatlardır. Yazarın Hz. Peygamber'i bu şekilde tavsif etmesi şüphesiz O'nun manevî şahsiyetinin mahlûkat katında en değerli olmasından gelir. Aşağıda mevzu bahis edilen konuyla ilgili örnekler verilmiştir:

*"Meş'al-i râh-ı hidâyet ü ziyâ-efrâzî, dîde-i erbâb-ı basîret ve zînet-bahşâ-yı sadr-ı mahfil-i risâlet olan Cenâb-ı Peygamber sallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem Efendimiz'in a'mâlinden ..."*⁴⁰

³⁷ Yusuf Ziyâ Yozgadî, 1895-96, 2.

³⁸ Yusuf Ziyâ Yozgadî, 1895-96, 111.

³⁹ Yusuf Ziyâ Yozgadî, 1895-96, 49-50.

⁴⁰ Yusuf Ziyâ Yozgadî, 1895-96, 5.

“*Fahrü'l-eyyâm ve mâlik-i rikâb-ı enâm* ‘aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz hazretleri...”⁴¹

“*Mürsel-i fahâmet-ittisâm ve ser-defter-i enbiyâ-yı ‘izâm* sallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem Efendimiz hazretleri...”⁴²

“*Resûl-i ins ü cin ve meblag-ı ahkâm-ı dîn-i mübîn* sallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem Efendimiz hazretleri...”⁴³

Türkçe te‘lif bir eser olan *Mir‘at*’ta, yer yer Arapça şiirlere de yer verilmiştir. Hz. Peygamber’in dedesi Abdülmuttalib, yeğeni ile ilgili zor bir hadiseyi atlattıktan sonra O’nu Kabe’ye götürmüş akabinde Arapça bir şiir terennüm etmiştir:

“*Mu‘ahharen ‘Abdülmuttalib ol serveri gördükde ziyâde soyunarak bağrına basıp Ka‘be-i mu‘azzamaya götürdü. Müşârün ileyhi Hak Te‘âlâ’nın hıfz u sıyânetine ismarlamakla berâber adını ‘Muhammed’ ‘aleyhissalâtü vesselâm koyduğu gibi Ka‘be kapısına durup Cenâb-ı Hudâ’ya teşekkürler takdîm etdikden sonra bu recezi söyledi:*

الحمد لله الذي اعطاني
هذا لغلام الطيب الاردن
قدساد في المهدي على الغلمان
اعينه بالبيت ذي الاركان
حتى اراده بالغ البنين
اعده من شر ذي سنان
”من شرحاسد مضطرب الغان“⁴⁴

2.2. Eserin Muhteva Hususiyetleri

2.2.1. Mukaddimesi

Mir‘at-ı Muhammediyye ve Menâkıb-ı Ahmediyye’nin mukaddime kısmı, 25 beyitlik bir manzûmeden teşekkül ettiği yukarıda bahsedilmişti. Yazar, bu kısımda genel hatlarıyla; Allah’a hamd ve senalarda bulunmuş, Allah’ın izniyle böyle bir eser vücûda getirmenin gayreti içerisine girmiştir. Allah’ın habibi Hz. Peygamber, yaratılanlar içerisinde en şerefli ve güzide bir kuludur. Eserinin ismini zikreden yazar, iyi niyetlerle bu işe teşebbüs ettiğini, bu teşebbüsün de yegâne kaynağının şevk olduğunu ifade etmiştir. II. Abdülhamid Han’a duyduğu derin muhabbet ve sevgiyi kaleme alan yazar, padişaha hayır-dualarda bulunarak eserinin mukaddime kısmına son vermiştir. Aşağıda eserin mukaddime kısmı takdim edilmiştir:

“Mukaddime⁴⁵

Evvelâ besmeleyi yâd edelim
Hamd-ı bî-haddi de irâd edelim

Edelim salvele-i lâ-tuhsâ
Ravza-i pâk-i Resûl’e ihdâ

Âl ü ashâb-ı Habîbullâh’ın
Dahi etbâ’ ledün-i âgâhın

Edelim tarziyesin zîb-i zebân
Tâ müyesser ola bu lâle lisân

Ger verir ise lisânı Mevlâ
Tûtî-i ebkem olur hoş gûyâ

⁴¹ Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 27.

⁴² Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 27.

⁴³ Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 51.

⁴⁴ “Bana bu güzel çocuğu bağışlayan Allah’a hamd ü senâlar olsun. Beşikte cennet hürileriyle beraber oldu. Evde köşe bucak O’na dikkat ederim. Büyüyüp serpilinceye kadar iki dişlinin ve susamış kincinin şerrinden O’nu korurum.” Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 13.

⁴⁵ Mukaddime kısmı aruzun “fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün” kalıbıyla yazılmıştır.

'Aşkî ile o Habîb'in hâmem
Nağme-sâz olmaya başlar her dem

Öyle mahbûb-ı ferîşte-sîmâ
Halk olundu şerefi ile semâ

İsteyen fevz ü felâh-ı dâreyn
Ola dildâde-i şâh-ı kevneyn

Hubb ü ihlâs-ı Habîb-i zî-şân
Olur elbette dile feyz-resân

Umarım Hak o Habîb hürmetine
Kulunun bakmaya ma'siyetine

Ba'dezâ başlayalım maksûda
Yine 'arz eyle senâ Ma'bûd'a

Dile değme yazayım bir nâme
Yâdigârım ola her İslâm'a

Yaparak şu eser-i mergûbu
Söyledim mâ-vaka'-i mahbûbu

Eyledim tesmiye nâmın *Mir'ât*
Nâzırını göre tâ resm-i necât

Eyledim şevkile hüsn-i niyyet
Yoğidi yoksa kalemde kudret

Bu vesîle ile ire kim mâye
Dü-cihânda emel-i aksâya

Hüsn-i niyyet sebab-i ni'metdir
Artıran şevkı dahi rağbetdir

Böyle bir emre kıyâmuma sebab
Meyl-i şâhenşeh-i 'âlemdir hep

Öyle şâhenşeh-i Fârûk-fitrat
Görmedi mislini hiçbir millet

Ne şehenşeh o diyânet-pîrâ
Hâmî-i dîn-i Nebî'dir hakkâ

Nâm-ı nâmîsi Hamîd Hân oldu
Cism-i pâkiyle cihân cân oldu

Olarak tâ-be-sehergâh bîdâr
Millet ü devletinin fevzin arar

Bâ-husûs emr-i ma'ârifde himem
Sarf eder cedd ile ol fahr-i ümem

Ola tahtında devâm üzre o şâh
Dâ'ir oldukca Ziyâ mihr ile mâh

'Avn-i Mevlâ ede her gamdan emîn
Kalbi mesrûr ola dâ'im âmîn"⁴⁶

2.2.2. Asıl Konunun İşlendiği Bölüm ve Başlıklar

Hz. Peygamber'in hayatının kronolojik olarak takdim edildiği bu bölüm, on altı başlık altında ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir. Hemen bütün siyerlerde ön plâna çıkan bu durum, Yusuf Ziyâ Bey'de de devam etmiştir. Yazar, Hz. Peygamber'in hayatının bütün safhalarını anlatmış, doğumundan ölümüne kadar geçen hadiseleri doğru kaynaklardan rivâyetle okuyucuya aktarmıştır. Eserde yer alan başlıklar şu şekildedir:

- "Neseb-i Nebevî, A'mâm u 'Ammât-ı Nebeviyye, Esmâ vü Elkâb-ı Nebeviyye, Vukû'ât-ı Haml, Vukû'ât-ı Vilâdât-ı Nebeviyye, Vukû'ât-ı Irzâ'iyye, Şakk-ı Sadr"⁴⁷
- "Hazret-i Âmine'nin Vefâtı, Kâ'if Kavli, Du 'â-yı İstiskâ"⁴⁸
- "Abdülmuttalib'in Vefâtı, Şâm Cihetine 'Azîmet-i Seniyye, Bahîra Râhib'in Kıssası, Melâ'ikenin Görünmesi, İkinci Şâm Seferi, Hazret-i Hadîce, Nastûrâ Râhib, Ba'zı Vukû'ât, Ta'mîr-i Ka'be"⁴⁹
- "Rü'yâ-yı Sâdika, İbtidâ-yı Vahiy, Zamân-ı Fütûr, Nüzûl-i Vahy ve Keyfiyyeti, Da'vet-i Hafîyye-i Nebeviyye, İbtidâ-yı İslâm, Şeyâtînin İstirâk-ı Kelâmdan Memnû'iyyeti, Da'vet-i 'Aleniyye-i Nebeviyye"⁵⁰
- "Mekke Müşriklerinin Harekâtı, Ba'zı Ashâbın Habeşistân'a Hicreti, Hazret-i Hamza ve 'Ömer'in İslâm'a Duhûlleri"⁵¹
- "İnde-i Kureyş'in Mu'âhedeleri, ⁵²الم غلبت الروم" Âyet-i Celîlesinin Nüzûlü ve Mübâhese"⁵³
- "Ebû Tâlib'in Vefâtı, Cinnülerin İslâm'a Duhûlü, Medîne Rü'esâsının İslâm'ı Kabûlü ve Mi'râc"⁵⁴
- "Hicret-i Nebeviyye, Gâr-ı Şerîf, Kureyş'in Mu'âmelâtı, Yollardaki Vukû'ât, Medîne'ye Muvâsalat, Tahavvül-i Kible, Gazavât, Sulh-i Hudeybiyye, Feth-i Mekke ve Tathîr-i Ka'be, İrtihâl-i Nebevî"⁵⁵
- "Ezoâc-ı Mutahharât, Kıssa-i Leylâ ve Hacre, Civârî-i Nebeviyye, Evlâd-ı Nebeviyye"⁵⁶
- "Şemâ'il-i Sûriyye-i Nebeviyye, Şemâ'il-i Ma'neviyye-i Nebeviyye, Hasâ'is, Fezâ'il, Mu'cizât-ı Nebeviyye, Hacc-ı Nebevî"⁵⁷
- "Libâs-ı Sa'âdet, 'İmâme-i Sa'âdet, Hâtem-i Sa'âdet, Mûze vü Na'leyn-i Sa'âdet, Havâss-ı Na'leyn-i Şerîfeyn, Me'külât ve Meşrûbât-ı Nebeviyye, Sefer-i Sa'âdet"⁵⁸
- "Ezoâc-ı Mutahharât ile Mu'âşeret-i Nebeviyye, Ashâb-ı Kirâm ile Mücâleset-i Nebeviyye, Dîhk, Bükâ', Yemîn ve Kefâret-i Nebeviyye, Lihye vü Gîsû-yı Sa'âdet ü Sürme, Tefe'ül-i

⁴⁶ Yusuf Ziyâ Yozgadî, 1895-96, 2.

⁴⁷ Yusuf Ziyâ Yozgadî, 1895-96, 4.

⁴⁸ Yusuf Ziyâ Yozgadî, 1895-96, 25.

⁴⁹ Yusuf Ziyâ Yozgadî, 1895-96, 27.

⁵⁰ Yusuf Ziyâ Yozgadî, 1895-96, 35.

⁵¹ Yusuf Ziyâ Yozgadî, 1895-96, 42.

⁵² "Hakikatten uzak olanlar kaybetti." Kur'ân-ı Kerîm, Rûm Sûresi, 30/1.

⁵³ Yusuf Ziyâ Yozgadî, 1895-96, 48.

⁵⁴ Yusuf Ziyâ Yozgadî, 1895-96, 50.

⁵⁵ Yusuf Ziyâ Yozgadî, 1895-96, 53-54.

⁵⁶ Yusuf Ziyâ Yozgadî, 1895-96, 63.

⁵⁷ Yusuf Ziyâ Yozgadî, 1895-96, 77.

⁵⁸ Yusuf Ziyâ Yozgadî, 1895-96, 122.

*Nebevî, Nazar u Ta'accüb Du'âları, Selâm u İstîzân, 'Ats, Meşy, Mesken-i Nebevî, Câme-hâb u Vâkı'a-i Nebeviyye"*⁵⁹

- *"Baş Ağrısına, Göz ve Boğaz Ağrısına, Karın Ağrısına, İstiskâya, İnkıbâza, Zâtü'l-Cenbe, Gicik ve Kehle ve 'İlel-i Sâ'ireye Edviyye-i Nebeviyye"*⁶⁰
- *"Hacamât-ı Nebeviyye, Perhîz, Muharramât İle Mu'âlecenin ve Emrâz-ı Sâriye Ashâb ile Muhâlatanın Memnû'iyeti, İsâbet-i Nazara Devâ ve Du'â ve Rukye"*⁶¹
- *"Hademe-i Nebeviyye, Mevâlî-i Nebeviyye, Murzî'ât-ı Nebeviyye, 'Âmilân-ı Nebevî, Ketebe-i Nebeviyye, Rûsül-i Nebeviyye, Hârisân-ı Nebevî, Mü'ezzinân-ı Nebevî, Vâsıfân-ı Nebevî, Süyûf-ı Nebeviyye, Zırh-ı Nebevî"*⁶²
- *"Miğfer ü Hûd-ı Sa'âdet, Siper-i Sa'âdet, Nîze vü Harbe-i Sa'âdet, Kemân-ı Sa'âdet, 'Alem-i Sa'âdet, Merâkib ü Devâbb-ı Nebeviyye, Muhallefât-ı Nebeviyye"*⁶³

2.2.3. Kaynakları

Yusuf Ziyâ Bey, eserin telif sürecinde bazı kaynak ve şahısların naklettiği rivayetleri kullanmış, yararlandığı kaynak şahıs ve kitapların ismini zikretmiştir. Böylece kitabın yazım sürecinde yazarın konuyla ilgili eksik kaldığı yerler tamamlanmış, ihtilafta kaldığı bazı yönler aydınlığa kavuşmuştur. Yusuf Ziyâ Bey, *Mir'ât'*ında kitaplara hemen hiç başvurmamıştır. Müellif, söz konusu eserinde daha çok *Kur'ân-ı Kerîm'*den, sahabeden, sâbık peygamberlere gönderilen suhulardan faydalanmıştır. Eserde bahsi geçen rivâyât ve menkûlâtın bazı örnekleri aşağıda takdim edilmiştir:

*"İbn 'Abbâs radıyallâhu 'anhumâ hazretlerinden menkûldür ki..."*⁶⁴

*"Urve bin Zübeyr'den mervîdir ki..."*⁶⁵

*"Şeyh Rezendî, Kitâbü'l-a'lâm'ında demiştir ki..."*⁶⁶

*"İbn Mes'ûd radıyallâhu 'anh'dan mervîdir ki..."*⁶⁷

*"Hazret-i Ebû Bekir es-Siddîk radıyallâhu 'anh'ın âzadlısı 'Âmir bin Fehr ile Esmâ bint Ebû Bekir'den mervîdir ki..."*⁶⁸

*"Enes bin Mâlik radıyallâhu te'âlâ 'anh'dan mervîdir ki..."*⁶⁹

*"Üçüncüsü, Furkân-ı Mübîn'de "yâ Âdem, yâ Nûh, yâ İbrâhîm, yâ Mûsâ, yâ Dâvud, yâ Zekeriyâ, yâ 'İsâ" diye peygamberân-ı 'izâm aleyhimüsselâm'a isimleriyle hitâb buyurulduğu hâlde Hâtemü'n-nebiyyîn 'aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz'in şânını ta'zîmen ..."*⁷⁰

*"Suhuf-ı Âdem'deki beşâret..."*⁷¹

*"Suhuf-ı İbrâhîm'deki beşâret..."*⁷²

*"Tevrât-ı Şerîfe'deki beşâret..."*⁷³

*"Haykûk Peygamber'in suhufundaki beşâret..."*⁷⁴

*"Zebûr-ı Şerîf'deki beşâret..."*⁷⁵

Yusuf Ziyâ Bey, kaynaklar hususunda yer yer rivâyet edeni veya nakledeni belli olmayan bazı haberlere de işaret eder. Yazar, daha çok mevzu bahis ettiği konuya ilişkin açıklama getirmek için bu hususa temas eder. Aşağıda herhangi bir kaynak şahıs veya eserin belli olmadığı bir rivâyet zikredilmiştir:

"Binâen 'aleyh kendi kendimi bu gaybûbet vukû'âtını gizlemekten ise söylemesi ulu ve ahsendir" deyip Mekke'ye girerek 'Abdülmuttalib'e ahbâr-ı keyfiyet etdim. Mervîdir ki işbu haber-i esef-engîzi alır

⁵⁹ Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 130.

⁶⁰ Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 136.

⁶¹ Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 138.

⁶² Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 141.

⁶³ Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 146.

⁶⁴ Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 7.

⁶⁵ Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 14.

⁶⁶ Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 14.

⁶⁷ Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 52.

⁶⁸ Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 56.

⁶⁹ Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 82.

⁷⁰ Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 94.

⁷¹ Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 101.

⁷² Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 101.

⁷³ Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 102.

⁷⁴ Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 102.

⁷⁵ Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 103.

almaz 'Abdülmuttalib, Safâ dağının tepesine çıkıp vukû' bulan da'vet ü nidâsı üzerine kavm-i Kureys başına tecemmü' etdiler..."⁷⁶

2.2.4. Eserde Yer Alan Anekdotlar

Türk edebiyatına mensup pek çok yazar -bilhassa İslâmî edebiyat- eserlerini telif etme sürecinde anlattığı konuyla ilgili okuyucuya ekstra bilgi vermek veya o konuyla alakalı eksik gördüğü yerleri ikmal etmek istemiştir. Klasik edebiyata mensup birçok eserde görülen bu husus Yusuf Ziyâ Bey'de de fazlasıyla görülmektedir. Yazar, Hz. Peygamber'in biyografisini aktarırken konuyla alakalı bazı bilgi ve belgelerden istifade etme yoluna gitmiştir. Bu yöntemle yazar, o konuyla ilgili eksik gördüğü veya ilave etmek istediği konuları tamamlamıştır.

Müellif, söz konusu bölümler için "lâhika, tenbîh, tenbîh-i diğەر, fâide, ihtâr" gibi başlıklar açmış, katkı sunmak istediği bilgileri burada okuyucuya ifade etmiştir. Konuya misal teşkil etmesi açısından iki anekdotun örneği aşağıda verilmiştir:

"İhtâr

Mervîdir ki Cembrâ'il 'aleyhisselâm'ın gözleri arasında lâ ilâhe illallâh Muhammediün Resûlullâh kelîme-i münîfesi muharrer idi. Andan sonra Cembrâ'il 'aleyhisselâm ayağını yere urdukda bir su çıkararak o su ile evvelâ kendisi âbdest almış sâniyen işbu tâ'limî vehile Fahrü'r-rüsûl ve Hâdî's-sübûl sallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem Efendimiz hazretlerine de âbdest aldırmuş sâlisen bir avuç su alıp Hazret-i Muhammed 'aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz'in yüzüne serpdikden sonra imâm bulup iki rek'at namâz kıldırılmışdır."⁷⁷

"Tenbîh

İşbu ezvâc-ı mutahharâtdan başka otuz hatun dahi vardır ki Resûl-i fahâmet-ittisâm 'aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz'le emr-i izdivâcları tarafeynin ârzü ve muvâfakatı üzere karâr almış iken ba'zı mahâzîr ü mevâni' haylûletiyile nikâh veyâ zifâf vukû' bulmaksızın iftirâk vâki' olmuştur. Ma'amâfih bunların esâmî ve keyfiyeti dahi kütüb-i siyerde muharrer olduğundan zikrinden sarf-ı nazar olunarak Leylâ ve Hacre kıssa-i pîr-hisselerinin burada îrâdî münâsib görüldü."⁷⁸

2.2.5. Eserde Hz. Peygamber Tasavvuru

Yusuf Ziyâ Bey, Hz. Peygamber'in hayatını kronolojik olarak tertip ve tanzim etmiş; biyografisini adeta tezkire mahiyetinde ele almıştır. Hz. Peygamber'in nesebi ve doğumu ile başlayan bu süreç daha sonra nübüvveti, peygamberlik alâmetleri, âlem-i bekâya irtihâli, hasletleri, faziletleri, kullandığı eşyalar vs. şeklinde devam edegelmiştir.

Müellifin Mir'ât'ı, diğer siyerlere nazaran anlattığı konuyla ilgili tafsilatın fazlaca yer aldığı bir eserdir. Anlatılan hadise, anekdotlarla desteklenerek okuyucuya Hz. Peygamber'in nübüvveti delillerle sunulmuştur. Müellif, Hz. Peygamber'in beşerî özelliklerinin yanı sıra O'nun peygamberliğine delil olarak bazı rivayetlere bir hayli yer vermiştir. Bu hâliyle eser, "Delâ'ilü'n-nübüvve" türüne de yaklaşmaktadır.

Delâ'ilü'n-nübüvve, peygamberin bizzat gösterdiği veya peygamberliğine alâmet olmak üzere kendisi dışında meydana gelen tabiatüstü olayları konu edinen, peygamberin getirdiği ilkeleri ilmî tahlillere tâbi tutarak bunların ilâhî kaynaklı olduğunu, dolayısıyla o peygamberin de hak peygamber olduğunu ispatlamayı amaçlayan eserleri ifade eder (Yavuz, 1994, 115). Dolayısıyla eserde üzerinde fazlaca durulan nübüvvetin delil ve alâmetleri, Yusuf Ziyâ Bey'in siyerini aynı zamanda Delâ'ilü'n-nübüvve yapmaktadır. Aralarındaki küçük farklılıklara rağmen, nübüvvetin ispatı için yazılmış bu eserlerin gayesi ortaktır. Sadece kaynak ve yöntem itibariyle küçük farklılıklar arz eder.

Yusuf Ziyâ Bey, Hz. Peygamber'in beşerî yanlarını da ele aldığı, kısaca hayatını herkesin rahatlıkla anlayabileceği bir eser meydana getirmiştir. Yararlandığı kaynaklardan rivâyetleri özenle seçmiştir. Yazar, Hz. Peygamber'in peygamberlik vasfı ve üstün ahlâkı itibariyle onu yücelten rivâyetlere yer verdiği gibi, insanî yönlerini gösteren rivâyetleri de kitabında aktarmıştır. Sade bir üslûbun hâkim olduğu eserde yazarın, Hz. Peygamber'i bir kul ve bir peygamber olarak ele aldığını, bilhassa seçkin özelliklerinden bahsederken beşerî özelliklerini de vurguladığını görmekteyiz.

⁷⁶ Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 24.

⁷⁷ Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 37.

⁷⁸ Yusuf Ziyâ Yozgadi, 1895-96, 69-70.

SONUÇ

1895-96 yılında Yusuf Ziyâ Yozgadî tarafından telif edilen *Mir'ât-ı Muhammediyye ve Menâkıb-ı Ahmediyye* 152 sayfadan ibarettir. İstanbul'da Matbaa-i Âmire'de basılan eserin yazılması sürecinde babası Hayri Paşazâde'nin de katkılarını müşahede etmekteyiz. Yazarın ifadesiyle "Lisân-ı Osmanî'de" kaleme alınan eser, yer yer süslü ve secili bir görünüm arzlemekteyse de genel olarak sade ve yalın bir üslûpla kaleme alınmıştır.

Mevcut bilgilerimize göre Türk dilinde telif edilen en eski siyer kitabı Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr'in (ö. ?) *Sîretü'n-nebî'sidir*. Kadı Darîr ile başlayan Türkçe siyer yazma geleneği, zamanla Türk toplumunda gelenek hâlini alarak pek çok sayıda yazılmaya başlanmıştır. Yusuf Ziyâ Yozgadî (ö. 1918) de söz konusu geleneğe uyararak siyer tarzında *Mir'ât'ını* kaleme almıştır. Hz. Peygamber'in hayatının muhtelif başlıklar altında kaleme alındığı bu eser, O'nun hüviyeti, ehl-i beyti, doğumu, nübüvvet yılları, gazâları, irtihâli, hususî eşyaları vs. şeklinde tertip edilmiştir. Hz. Peygamber'in beşerî özelliklerinin yanı sıra manevî şahsiyetinin tafsilatlı bir şekilde anlatıldığı eser, bilhassa peygamberliğine delil olan alâmet ve delilleriyle ön plâna çıkmıştır. Eser içerisinde birçok anekdot, Arapça şiir, vecize ve kelâm-ı kibarlar da mevcuttur. Bunların yanı sıra eser, râvî ve nâkîllerin de katkılarıyla sahîh ve zengin bir görünüm arz etmektedir.

Son dönem Türk edebiyatı içerisinde önemli bir yer teşkil edeceği kanaatinde olduğumuz eser, tarafımızca yayıma hazırlanmaktadır. Bu vesileyle hem siyer-i Nebî, hem İslâm tarihi hem de Türk-İslâm edebiyatı sahasında çalışan araştırmacılar için konuyla alakalı kaynak bir eser niteliği kazanacağını da düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

- Abdulkadiroğlu, A.- Özkan, F. H. (1994). *Yozgat Meşhurları*. Ankara.
- Abdulkadiroğlu, A. - Özkan, F. H. (2000). Osmanlı Dönemi Yozgatlı Şeyhler, Bilim Adamları ve Şairler. *Osmanlı Devleti ve Bozok Sancağı, Türk Ocakları Yozgat Şubesi Yay.*, s. 74-76.
- Açıl, Berat (2010). Tercümeden Telife, Osmanlı'dan Günümüze Siyer Yazıcılığında Ne(ler) değişti?. *Siyer Edebiyat İlişkisi: Siyer Atölyesi 2010 Tebliğler Kitabı*. (haz.) Şerif Eskin, İstanbul: Meridyen Destek Kitaplığı.
- Ahatlı, Erdinç (2009). Hasâisü'n-Nebî. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (c. 28, ss. 209-210), Ankara: TDV Yayınları.
- Akar, Metin (1987). *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Apak, Adem (2004). Muhammed Hamidullah'ın Siyer İlmine Katkıları. *Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, C. XIII, S. 1, s. 53-72.
- Atâullah b. Fazlullâh Hüseyinî eş-Şîrâzî (2003). *Sevgilinin Bahçesi (Ravzatü'l-Ahbâb)*. İstanbul: Gelenek Yayınları.
- Bursalı Mehmed Tâhir (1975). *Osmanlı Müellifleri*. C. III, İstanbul: Meral Yayınları.
- Celepoğlu, Ayşegül (2013). (haz.), *İbnülemin Mahmud Kemâl İnâl, Son Asır Türk Şairleri*. Ankara: AKMB Yayınları.
- Çelebioğlu, Âmil (1998). *Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler, Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Çelebioğlu, Âmil (2018). *Muhammediyye - Yazıcıoğlu Mehmed*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Çorak, Reyhan (2010). Klasik Türk Edebiyatı'nda Siyer ve Siyer Konulu Edebî Türler. *Siyer Edebiyat İlişkisi: Siyer Atölyesi Tebliğler Kitabı*, (haz.) Şerif Eskin, İstanbul: s. 83-97.
- Donuk, Suat (2015). Siyer-i Veysi'ye Yazılan Zeyiller ve Nev'i-zâde Atâyî'nin Zeyl-i Siyer-i Veysi'si. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 38, s. 103-141.
- Ekinci, Ramazan (2016). Yusuf Ziyâ Yozgadî'nin Vâveylâ-yı Peder Yâhûd Evlâd Acısı Adlı Eseri. I. *Uluslararası Bozok Sempozyumu 05-07 Mayıs 2016 Bildiri Kitabı*, IV. Cilt, Yozgat.
- el-Shaman, Massad Süveylim Ali (1982). *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbn Hişam'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi. I-II*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, SBE, Ankara.
- Erkan, Mustafa (1994). Dürretü't-tâc. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (c. 10, ss. 33), Ankara: TDV Yayınları.
- Erkan, Mustafa (1986). *Sîretü'n-Nebî (Tercümetü'z-Zarîr)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, SBE, Ankara 1986.
- Erşahin, Seyfettin (2003). Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarından Kısas-ı Enbiyalar: Kısas-ı Rabguzî Örneği. *Diyanet-İlmi Dergi*, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) -Özel Sayı-, 2. Baskı, s. 198.
- Erşahin, Seyfettin (2005). Osmanlı Toplumunun Hz. Muhammed Hakkındaki Bilgi Kaynakları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi. *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, XVIII, S. 3, s. 336.
- Fayda, Mustafa (1995). Siyer Sahasındaki İlk Telif Çalışmaları. *Uluslararası Birinci İslâm Araştırmaları Sempozyumu (Tebliğ ve Müzakereler)*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, s. 357.
- Fayda, Mustafa (2009). Siyer ve Megâzî. *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, (c. 37, ss. 322), İstanbul: TDV Yayınları.
- Fayda, Mustafa (2012). Siyer ve Türkiye'de Siyer Yazıcılığı Meselesi. *Siret Sempozyumu I: Türkiye'de Siret Yazıcılığı*, İstanbul, s. 23-33.
- Hızlı, Mefail (1992). Siyer. *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, (c. V, ss. 428), İstanbul: Şamil Yayınevi.
- Hizmetli, Sabri (1989). Siyer ve İslâm Tarihçiliği Üzerine. *Diyanet Dergisi*, C. 25, S. 4, s. 322.
- Kaplan, Yıldray (2006). *Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr'in Kitâb-ı Siyer-i Nebî'si*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Komisyon (1998). Ziya Yusuf Bey. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, (c. 8, ss. 669-670), İstanbul: Dergah Yayınları.
- Köksal, M. F. (2011). *Mevlid-nâme*. Ankara, TDV Yayınları.

- Külekcı, Numan (1985). *Ganî-zâde Nâdirî, Hayâtı, Edebî Kişiliği, Eserleri Dîvânı ve Şehnâmesinin Tenkidli Metni*. Yayımlanmamış Dr. Tezi, Atatürk Üniv., SBE, Erzurum 1985.
- Külekcı, Numan (2002). *Tursun Fakih - Gazavât-ı Resûlallâh*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Levend, Ağâh Sırrı (1972). *Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri*. Ankara: TDAY Belleten.
- Okay, M. Orhan (?). *Tanzimatçılar: Yenileşmenin Öncüleri (1860-1896)*. Türk Edebiyatı Tarihi, C. 3, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Okuyucu C. - Kartal A. - Köksal F. (2012). *Klasik Dönem Osmanlı Nesri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Öz, Şaban (2006). *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniv., SBE., Ankara.
- Özdemir, Mehmet (2007). Siyer Yazıcılığı Üzerine. *Milel ve Nihal-İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 3, s. 130.
- Özger, Yunus (2010). *Sicill-i Ahvâl Deflerine Göre Osmanlı Bürokrasisinde Yozgatlı Devlet Adamları*. İstanbul: IQ Yayınevi.
- Özger, Yunus (2011). Yusuf Ziya Yozgadî ve Temaşa-yı Celâl-i Hüdâ Adlı Eseri. *Karadeniz Araştırmaları*, S. 28, s. 116-117.
- Öztürk, Nuran (1997). *Siyer Türü ve Siyer-i Veysî: Dürretü't-tâc fî sîreti sâhibi'l-mi'râc*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Öztürk, Ali (2007). Türk Edebiyatında Manzum Siyerler. *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, 20-22 Nisan [İslami İlimler Dergisi Yayınları], s. 213-216.
- Öztürk, Erdem Can (2015). *Lâmi'î Çelebi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- Pala, İskender (2016). *Hakanî Mehmed Bey - Hilye-i Saadet*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Pekolcay, Necla (2016). *Mevlid - Süleyman Çelebi*. İstanbul, Dergâh Yayınları.
- Püskül, Fazlı (2015). *Mevhibe-i Seniyye Mine's-Sîreti'z-Zekiyye Adlı Eserin Siyer Yazımındaki Yeri ve Önemi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tavşancioğlu, Ali (2011). *Şu'arâ-yı Bozok*. Yozgat: Kün Yayıncılık.
- Tavşancioğlu, Ali (2011). (haz.), *Yusuf Ziya Yozgadî ve Kastamonu Küre İnebolu Temaşası*, Yozgat: Kün Yayıncılık.
- Tergip, Ayhan (2010). Siyer Yazıcılığı ve Türklerin Siyer İlimine Katkıları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Klasik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı, Volume: 3, Issue: 15, s. 222.
- Utku, Nihal Şahin (2013). Biyografik Tarih Yazımı İçinde Siyer. *Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, S. 44, s. 263-290.
- Uzun, Mustafa (2009). Türkçe Siyer Kitapları. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (c. 37, ss. 324-325) Ankara: TDV Yay.
- Üçok, Coşkun (2000). *Franz Babinger, Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yaman, Ahmet (2009). Siyer *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, (c. 37, ss. 316), İstanbul: TDV Yay.
- Yavuz, Yusuf Şevki (1994). Delâ'ilü'n-Nübüvve. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (c. IX, ss. 115), İstanbul: TDV Yay.
- Yeniterzi, Emine (1993). *Divan Şiirinde Na't*. Ankara: TDV Yayınları.
- Yılmaz, Ahmet (2004). Türk Edebiyatında "Esmâ-i Nebeviyye-i Şerife'yi Tadad Geleneği ve Müstakimzâde'nin Mir'âtü's-Safâ İsimli Risalesi. *İstem*, S. 4, , s. 161-174.
- Yılmaz, Yasin (2013). Bir Siyer Müellifi Olan İbn İshak'taki Bazı Hâdiseler Örneğinde Siyer-Tefsir İlişkisi. *Sütçü İmam Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, C. XI, S. 22, s. 100-127.
- Yusuf Ziyâ Yozgadî (1895-96). *Mir'ât-ı Muhammediyye ve Menâkıb-ı Ahmediyye*, İstanbul: Matbaa-i Âmire.